

Natuur- en duurzaamheidseducatie

Sociale partner in transitie naar duurzame samenleving

GDO is een netwerk van 120 lokale organisaties voor natuur- en duurzaamheidseducatie (NME) en gemeenten, dat samen met inwoners en onderwijs werkt aan de duurzame ontwikkeling van de eigen leefomgeving.

De centra in ons NME Netwerk groeien in hun rol als sociale partner in de transitie naar een duurzame samenleving. Zij werken met een steeds grotere externe focus, in een sterke lokale infrastructuur, opereren beleidsgevoeliger en ondernemender. Daarnaast zijn ze intensiever met elkaar gaan samenwerken binnen ons netwerk. Voor de centra is GDO als landelijk aanspreekpunt en belangenbehartiger zeer belangrijk, bleek uit de consultatie tijdens de Tweedaagse in september 2017.

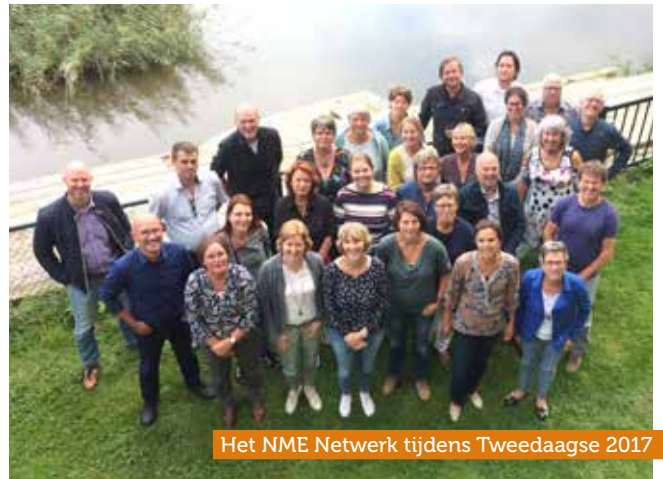
Bewoners

Waar in het verleden NME binnen gemeenten onder druk stond en diensten

zijn verdwenen of verzelfstandigd, zien we dat bestuurders nu juist weer kiezen voor duurzaamheidseducatie als instrument richting bewoners. Immers, een duurzame gemeente vraagt om bewoners die weten hoe zij in het dagelijks leven duurzaamheid kunnen vormgeven.

Lokale en landelijke beleidsvelden

NME, participatie en sociale innovatie spelen een rol in diverse landelijke en lokale beleidsvelden: grondstoffen en circulaire economie, water en klimaatadaptatie, natuur en biodiversiteit en voedsel en gezondheid en in de energietransitie. Het netwerk maakt lokaal en regionaal verbindingen, met onderwijs, bewoners, ondernemers. GDO legt voor de centra de verbinding

Het NME Netwerk tijdens Tweedaagse 2017

met landelijke programma's als Duurzaam Door, Jong Leren Eten, Duurzaam Doen (min I&W) en waterschappen. Steeds meer wordt GDO ook gevonden om een rol te spelen in landelijke projecten, zoals Stadslandbouw Nederland, Nederland Zoemt en Schoon Belonen.

In 2017 hebben we met wethouders, directeuren en leidinggevendenden uit het NME-werkveld onze kleine werkorganisatie herzien en zetten nu meer in op actieve bijdragen van de leden.

Nico Wisse (NME Haarlem): "In het verleden zagen we elkaar vooral als concurrenten. Nu trekken we gezamenlijk op."

Arjanne Lagendijk (NMCX, Haarlemmermeer): "Echte samenwerking komt meestal vanuit een ervaren meerwaarde, bottom up. Nu voelen we allemaal de urgentie. We bereiken met elkaar een hoger level en kunnen ook een groter aanbod aanbieden aan gemeenten en de provincie."

Lily Venema (Stichting Milieu Dichterbij, Barendrecht): "Ik heb ook een opdracht gedaan voor NMCX. Het is mooi als je als NME Netwerk elkaar ook hiervoor weet te vinden. Je spreekt dezelfde taal."

'We bereiken samen een hoger level'

In het NME Netwerk is veel behoefte aan onderlinge uitwisseling. Dat bleek tijdens onze jaarlijkse Tweedaagse voor directeuren en leidinggevendenden in Cadzand en de inspiratiedag NME en Onderwijs. En in de nieuwe leerkringen (zie pagina 4) waarvoor veel interesse bestaat.

Wethouders, NME-leidinggevendenden en vertegenwoordigers van Duurzaam Door (min EZ), de Duurzame Pabo, Milieufederatie Zeeland troffen elkaar tijdens de Tweedaagse in Cadzand. We gingen onder meer in op de kansen die de nationale Investeringsagenda 'Naar een duurzaam Nederland' (IPO, VNG en Unie van Waterschappen) biedt voor lokale NME-organisaties.

Moderator Jean Eigeman: "Veel van de duurzame ontwikkelingen draaien rond gedrag en de leefomgeving, dus rond bewustwording en educatie. En daar

hebben wij een positie in. In de Investeringsagenda liggen kansen en die gaan wij als sector benutten."

Fysiek en sociaal

Het NME-werkveld is volop in ontwikkeling. NME verbreedt zich naar schoolgebouw en omgeving, fysiek en sociaal: aansluiting met maatschappelijke partners in de buurt. De rol van de NME-professional verbreedt: van aanbieder naar coach en verbinder. Dat biedt kansen, maar er zijn ook zorgen. Er is bijna geen competentie en capaciteit meer voor de ontwikkeling van nieuwe producten, terwijl daar wel grote vraag naar is bij met name nieuwe thema's als klimaatadaptatie. De leden pakken deze opgaven samen op in diverse leerkringen.

Leidinggevendenden en beleidsambtenaren kunnen aanhaken bij het NME Netwerk. Interesse? Neem contact op met moderator Vivian Siebering of René Munsters.

Stadslandbouw Nederland: kennis borgen, delen en inspireren

Lokale partijen verbinden

GDO verbindt partijen om samen te werken aan maatschappelijke en gemeentelijke opgaven. Dit doen we in lokale en regionale bijeenkomsten om duurzame ontwikkeling dicht bij huis en op lokaal niveau mogelijk te maken met inzet van ons netwerk en onze kennis.

Wilt u ook een bijeenkomst in uw regio met bestuurders, NME-organisaties, onderwijs en bedrijfsleven? Neem contact op met moderator Jean Eigeman: j.eigeman@vereniginggdo.nl

Bestuur en team

Ons bestuur werd in 2017 gevormd door Henk Mirck (voorzitter), Jacqueline van Dongen (Zwijndrecht), Cora-Yfke Sikkema (Haarlem), Paul de Beer (Breda), Albert van der Ploeg (Dongeradeel) en Wim van den Beucken (penningmeester, Venlo). Wim van den Beucken is tussentijds afgetreden na zijn vertrek als wethouder uit Venlo. Albert van der Ploeg is teruggetreden wegens een nieuwe deeltijdfunctie naast zijn wethouderschap. Het team van GDO bestaat uit de moderators Vivian Siebering, interim René Munsters (NME Netwerk) en Jean Eigeman (bestuurlijk netwerk), Conny Taheij (communicatie/ secretariaat). Anneke van Veen is voor GDO actief als ambassadeur water.

Stadslandbouw is volop in ontwikkeling. Een mooie ontwikkeling! Want behalve voedsel van dichtbij levert het telen van eten in en rond de stad nog veel meer voordelen op.

Op verzoek van DuurzaamDoor (RVO) heeft GDO het op zich genomen de kennis die afgelopen jaren is opgedaan te borgen en te delen. Dat gebeurt in Stadslandbouw Nederland via een website en lokale en (inter)nationale bijeenkomsten. GDO werkt hiervoor samen met een groot aantal enthousiaste partners, die stedelijk voedsel vooruit willen helpen.

Waarden

Moderator Jean Eigeman: "Ik ben blij dat we deelnemers aan het kennisknooppunt de kans kunnen blijven bieden om verhalen door te vertellen. Stadslandbouw vertegenwoordigt een groot aantal waarden die bijdragen aan een beter

leefklimaat, zowel fysiek als sociaal. Ook sluit het aan bij de educatie over waar ons eten vandaan komt en gezond eten via de centra voor natuur- en duurzaamheidseducatie en onze partner Jong Leren Eten." Het Regeerakkoord ondersteunt ini-

tiatieven die de verbinding tussen boer en burger versterken, zoals citylandbouw en de verkoop van streekproducten op de boerderij.

Bilateraal urban farming

In juni ging het kennisknooppunt officieel van start met een drukbezochte landelijke aftrap in Zwolle. Eind van het jaar volgde een succesvolle bilaterale sessie met onze burens in Vlaanderen. Samen met de Nederlandse ambassade in Brussel hebben we een programma opgezet om verder te ontdekken wat we van elkaar kunnen leren; op beleidsniveau, rond verdienmodellen en educatie. In 2018 krijgt deze interessante zoektocht een vervolg, dit keer in Leiden.

Startbijeenkomst in Zwolle en bilateraal in Brussel met ambassadeur Maryem van den Heuvel

Joke Kersten van Waterschap Limburg

'Klimaatbeleid: doe het samen'

Met Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, Waterschap Limburg en met NME Breda organiseerden we vier bijeenkomsten over waterreductie en klimaatadaptatie.

terbeheerder" willen we graag op meer plaatsen stimuleren. Onze waterambassadeur Anneke van Veen gaf daarbij een toelichting op de praktijkervaring uit Gouda en Zevenbergen.

Met als doel om lokaal samenwerking te stimuleren tussen gemeenten, waterschap, drinkwaterbedrijf, onderwijs, NME-centra, kinderboerderijen, hoveniers en andere bedrijven. Dit deden we in opdracht van het ministerie van I & M als vervolg op de succesvolle publicatie *Alle kinderboerderijen en bezoekers klimaatbestendig en waterbewust*. Kinderboerderijen zijn ideale leerplekken om bezoekers, jong en oud, waterbewust te maken en de gedachte "iedereen is wa-

Klimaatweek
De aanwezigen waren het eens dat kennis moet worden gedeeld tussen de vakmensen: zowel de waterbeheerders als de educatie- en communicatiemensen. De bijeenkomsten leidden onder meer tot een vervolgsessie van Waterschap Limburg en een klimaatweek met onderwijs en inwoners in de gemeente Einighausen door CNME De Rollen. "Klimaatbeleid moet je samen doen", aldus Wim van den Beucken, voormalig wethouder van Venlo en GDO-bestuurslid.

Dit deed GDO ook in 2017...

Klimaatbestendig Kanaleneiland

- Het project 'Klimaatbestendige wijkaanpak op Kanaleneiland. Renovatie als aanjager voor klimaatadaptatie' is tijdens de Deltacongres als een van de goede voorbeelden benut rond governance: de kunst van het samenwerken. Utrecht Natuurlijk is hier een van de betrokken partijen om medewerkers van de corporatie en bewoners bewust te maken van de noodzaak van klimaatadaptatie.

Onze waterambassadeur Anneke van Veen is een van de trekkers van dit project.

- In het voorjaar organiseerden en begeleiden we samen met Kracht in Nederland en GreenWish twee sessies rond het vernieuwde programma **Duurzaam Door**. Daarin werd besproken hoe de inbreng van maatschappelijk initiatief in het rijksprogramma vorm te geven en te kijken naar de rol die lokale en regionale initiatieven daarin spelen.

- We stimuleerden onze leden tot het ondertekenen van het **Manifest Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI)**, waarin zo'n honderd overheidspartijen, waaronder veel van onze leden,

hebben afgesproken om echt werk te gaan maken van MVI in de eigen organisatie, verder dan het toepassen van minimeisen.

- Onze moderator Jean Eigeman pitchte in het **Transitiecafé van het Overlegorgaan Infrastructuur en Milieu (OIM)**. GDO deed actief mee in twee transitiegroepen: Circulaire Economie en Verstedelijking.

Groene Daken

- GDO is een van de zes partijen die in oktober de **Green Deal Groene Daken** heeft ondertekend. We verbinden ons aan het landelijk kennisplatform dat zich als Stichting Uitvoering Green Deal Groene Daken sterk maakt voor het wegnemen van belemmeringen voor de toepassing van groene daken in Nederland.

- Bestuurlijk moderator Jean Eigeman hield een presentatie in het landelijke **Social Development Goals-café** in Den Haag.

- Via zaadveredelingsbedrijf Rijk Zwaan kunnen we gratis **2500 pakketten met groentezaden** aanbieden aan basisscholen en bso's. GDO verzorgt de communicatie en administratie voor deze

actie om via het NME Netwerk en Jong Leren Eten de doelgroep te bereiken.

Educatieboekje Rijk Zwaan

- **Mailings** voor organisaties die hun diensten en producten onder de aandacht wilden brengen van ons netwerk.

Schoon Belonen en GDO stimuleren gastlessen over zwerfafval

Educatie speelt een belangrijke rol in de bewustwording van zwerfafval en afval recyclen. NederlandSchoon heeft budget beschikbaar gesteld voor het verzorgen van gastlessen op basisscholen in gemeenten die mee doen aan de pilot Schoon Belonen. Inzet van NederlandSchoon en GDO: gemeenteambtenaren meer bekend maken met de scholennetwerken van lokale NME-organisaties en de mogelijkheden die zij hebben om scholen te ondersteunen. Zodat in de toekomst samenwerking makkelijker is.

In 2017 zijn op 68 scholen door 15 NME organisaties gastlessen gerealiseerd. Het impulsgeld heeft in elk geval in één gemeente gezorgd dat er geld vrij-

kwam voor meer lessen. In meerdere gemeenten hebben NME-organisaties in meer klassen zwerfafvalles gegeven dan waarvoor subsidie is aangevraagd. De NME-organisaties die nog geen contact hadden met afvalambtenaren waren blij met deze aanleiding om een relatie met hen op te bouwen.

"Wij hebben een gastles gegeven aan de groepen 5-6 én een zwerfafvalonderzoek en opruimactie in de buurt gedaan samen met de gemeente Huizen. De school was enthousiast; opruimen in de buurt deden ze niet eerder met deze leeftijdsgroep. De kinderen willen het vaker doen. Voor andere scholen echt een aanrader."
Maya Heinsbroek, Omgevingseducatie Gooi en Vechtstreek

Partner van Nederland Zoemt: bijvriendelijk beleid en beheer

GDO is educatiepartner van Nederland Zoemt. Deze landelijke campagne zet in op meer bijvriendelijk beleid en beheer voor met name de solitair levende wilde bij.

Van de 358 soorten wilde bijen in Nederland is ruim de helft bedreigd. Ook voor ons heeft dit grote gevolgen, want 80% van de eetbare gewassen is afhankelijk van bestuiving. Dat gemeenten graag aan de slag willen om deze 'bewoners' van betere huisvesting en voedsel te voorzien, bleek tijdens het inspiratieseminar dat wij eind 2017 organiseerden in Amersfoort.

Ruim 120 mensen lieten zich informeren over de noodzaak en

de aanpak, het betrekken van bewoners, educatie en over de manier waarop zij het predicaat 'Bijvriendelijke gemeente' kunnen ontvangen. Burgemeester Laila Driessen van de gemeente Leiderdorp mocht als eerste het titelbord in ontvangst nemen.

Ambassadeurs en Zoemsessies

Zij is ook een van de ambassadeurs, samen met Jacqueline van Dongen (Zwijndrecht), Joost Reus (Culemborg), Paul de Beer (Breda), Gert-Jan Krabbendam (Maastricht), Hennie Vlieg (Assen) en Menno Tigelaar (Amersfoort). Zij spelen een rol tijdens de regio specifieke Zoemsessies die we in 2018 organiseren samen met Stadswerk Nederland.

Burgemeester Laila Driessen met het titelbord voor Leiderdorp

Leerkringen gekoppeld aan Participatietafels

In 2018 gaan de voormalige werkgroepen verder als leerkringen, die aansluiten bij de Participatietafels van DuurzaamDoor2.

Vijf directeuren en leidinggevenden van NME-organisaties trekken de leerkringen en vertegenwoordigen het netwerk bij de landelijke Participatietafels. Zij maken de verbinding en de vertaling van landelijke ontwikkelingen naar lokale actie. Op de thema's

grondstoffen en circulaire economie, water en klimaatadaptatie, natuur en biodiversiteit, voedsel en energie delen ruim 120 NME'ers actief kennis en ervaring tijdens bijeenkomsten en op een online platform. Ook wordt gezamenlijk les- en campagnemateriaal beoordeeld en uitgewisseld.

Partners

Landelijke relevante partners als NederlandSchoon, SME Ad-

Onze vereniging is in 2008 op initiatief van Henk Klein van duurzaamheidscentrum Weizigt opgericht door wethouders in Delft (Lian Merckx), Zoetermeer (Frank Speel) en Dordrecht (Dion van Steensel). In het najaar van 2018 zullen we uitgebreid stilstaan bij dit jubileum.

Meedenken in DuurzaamDoor

Het RVO-kennisprogramma 'DuurzaamDoor2, sociale innovatie voor een groene economie' is eind juni 2017 van start gegaan. Onze moderatoren Vivian Siebering en Jean Eigeman maken deel uit van het nieuwe brede programmteam met vertegenwoordigers van o.a. RVO, Unie van Waterschappen, provincies en Kracht in Nederland.

DuurzaamDoor2 bouwt aan nieuwe coalities en moet daarnaast vooral benutten wat er al bestaat: het NME-veld als leerplek voor kinderen, jongeren en volwassenen, dat in veel gemeenten een verbinder is tussen partijen: onderwijs, bewoners, bedrijfsleven, woningcorporaties en waterschappen. Voor DuurzaamDoor2 geldt het beleidsessay Naar een Coöperatie van Waarde(n) als een van de bouwstenen. Wij zijn vorige jaar nauw betrokken geweest bij de opzet van deze visie, gericht op een samenwerkingsvorm waarin de partijen uit de vijf O's gezamenlijk sturing en inhoud geven aan het gedachtengoed zoals dat in de afgelopen jaar met Duurzaam Door is ontwikkeld.

Onze partner:

Dit jaarverslag is met zorg voor mens en milieu geproduceerd. Ter compensatie zijn 3 bomen geplant.

Colofon

Dit jaarverslag is een uitgave van de Vereniging GDO.

Teksten: Conny Taheij

Foto's: Conny Taheij, Jean Eigeman, Anneke van Veen.

Vormgeving: Studio Westkaap

Contact GDO

Moderator bestuurlijk netwerk:

Jean Eigeman, j.eigeman@vereniginggdo.nl, 0653280029

Moderator NME Netwerk:

Vivian Siebering, v.siebering@vereniginggdo.nl, 0646375025
René Munsters, Rmunsters@vereniginggdo.nl (interim), 0651354104

GDO is ook online actief, kijk naar:

www.vereniginggdo.nl
info@vereniginggdo.nl

@vereniginggdo